

DR. KOVÁCS PÉTER – DR. LUKOVICS MIKLÓS

A szerzők válasza Németh Nándor hozzászólására

Köszönettel vettük Németh Nándornak a Területi Statisztika 2011. januári számában *A magyar kistérségek versenyképessége* címmel megjelent cikkünkhöz fűzött gondolatait, kritikáit, melyek közül kizárólag a szakmai megjegyzésekre az alábbiakban kívánunk válaszolni, illetve véleményt nyilvánítani.

Mivel empirikus elemzésünkhöz kötődően mind az alapul szolgáló adatokkal, mind az alkalmazott módszertannal, mind a megállapításokkal kapcsolatosan születtek – részben kritikai – megjegyzések, Németh által hibásnak vélt gondolatok, így válaszunkat e hármas egység keretében fogalmaztuk meg, annál is inkább, mert mind a regionalistában (Lukovics), mind a statisztikusban (Kovács) fogalmazódtak meg gondolatok.

Egy statisztikai elemzés kiindulópontja valamilyen cél, igény megfogalmazása. Tanulmányunk célja az akkor még 174 kistérség egy versenyképességi rangsorának felállítása és a kistérségek tipizálása volt. A vizsgálathoz meg kell határoznunk egy elméleti keretrendszerrel. Mi e keretnek a piramismodellel választottuk, azaz az elemzésünkhöz a piramismodell alkalmazása és nem a kategóriáinak firtatása mellett tettük le voksunkat. Egy elemzésben ezután a keretrendszer által támasztott mérhető jegyeket és indikátorokat kell meghatározni.

Németh azon felvetése, mely szerint a regionalista közösség jelöljön ki néhány fontos indikátort, mely alapján elemzéseket készítünk, jogosnak tűnik, részben egyetértünk vele, azonban teljesen nem tudunk azonosulni e gondolattal. Ugyanis egyrészt, a különféle elméleti modellek, megközelítések – noha közös metszetük van – nem ugyanazon öt vagy néhány indikátor alkalmazására irányulnak. Másrészt a statisztika akkor ír le megfelelően egy jelenséget, ha a mérhető jegyeket jól meg tudja ragadni. Mivel a modellekben használt kategóriák, gazdasági fogalmak összetett fogalmak, így egy indikátorral való leírásuk megítélésünk szerint nem megengedhető, pláne akkor, ha a megfigyelés tárgyát képező „sokaság”, jelen esetben a kistérségek elemszáma nagy. Úgy gondoljuk, hogy ha a hazai régiókat kellene összehasonlítani, akkor az alacsony elemszám miatt elfogadható az alacsony változószám használata, azonban kistérségek esetében – legalább kísérleti jelleggel – el kell mozdulni a többváltozós elemzések felé. Ebből, továbbá a vizsgálandó „fogalom” (versenyképesség) és az elemzés keretül választott piramismodell összetettségéből fakadóan elemzésünkben nem egy-két indikátor, hanem egész indikátorrendszer alkalmazása mellett döntöttünk.

Az empirikus vizsgálatok során a vizsgált jelenség szempontjából – Némethtel ellentétben – nem kulcsváltozókról, hanem kulcs tényezőkről (jövedelem, munkanélküliség, stb.) beszélnénk. Felmerül kérdésként, hogy mi a kisebbik rossz: ezen kulcs tényezőket nem képezzük le indikátorokkal, vagy valamilyen alternatív megoldást választunk. Megítélésünk szerint a második út a járható. Attól, hogy bizonyos indikátorok a KSH-nál csak

népszámlálási vagy csak felmérési évekre érhetők el, nem jelenti azt, hogy ezen témakörben más adatforrás indikátorai ne lennének használhatóak.

E ponton el kell ismernünk Németh azon kritikáját, mely szerint az alkalmazott alapindikátorok köre nem kellő részletességgel dokumentált. Az általa kritikusnak vélt foglalkoztatási és munkanélküliségi ráta forrása – ez sajnos a cikk végső változatából lemaradt – az AFSZ által közzétett munkaügyi adatbázis volt (<http://kisterseg.munka.hu/index.php?static=kister&lang=hungarian>). Igény esetén a mutatók hosszas dokumentációját is elérhetővé tesszük, mely természetesen rendelkezésünkre áll, és amely a módszertan első alkalmazási kísérletét bemutató könyv 1. sz. mellékletében részletesen megtalálható (http://www2.eco.u-szeged.hu/region_gazdfejl_szcs/konyv9.html) – természetesen az akkor alkalmazott indikátorokra vonatkozóan.

Az elemzések során az a fontos, hogy egy adott változó mentén az összes adat előállításának módszertana ugyanaz legyen. Ezt az általunk használt TEIR- és AFSZ-adatbázis is teljesíti.

Németh felveti a piramis, illetve egyes kategóriáinak alkalmazhatóságát, mélyebb elemzését is. A felvetések teljesen jogosak, azonban ennek a tanulmánynak nem ez volt a célja, hanem az, hogy egy meglévő modell kereteit felhasználva elemezzem. A későbbiekben valóban meg kellene vizsgálni a piramis kategóriáinak térbeli eloszlását, relevanciáját.

Ami a módszertant illeti, mivel komplex modelltől van szó, kizárólag többváltozós elemzést alkalmazhatunk. Németh a főkomponens- és faktorelemzés ódivatúságára, elavultságára vonatkozó megjegyzésére viccesen annyit mondana a statisztikus, hogy akkor ne alkalmazzunk átlagokat, illetve fajlagos mutatókat sem, mert azok még régebbiek (egyébként több olyan elemzés látott napvilágot, melyben gyakorlatilag intenzitási viszonyszámok alapján számolnak súlyozott átlagot). Komolyra fordítva a szót, ezek a technikák valóban több tíz évvel ezelőtt voltak nagyon népszerűek, továbbá külföldi cikkeket tanulmányozva manapság inkább a strukturális modellegek az elterjedtebbek. Ha a megjegyzés lényege erre utal, akkor annak a jövőre vonatkozóan lehet jogsúlya, azonban technikák alkalmazhatóságának és alapproblémájának komoly feltételrendszere van, ami nem egyezik meg egy az egyben a piramis logikájával. Ha a megjegyzés lényegi része az ódivatúság, akkor abszolút nem tudunk egyetérteni, ugyanis egy statisztikai módszer alkalmazása a vizsgálandó problémán múlik, és nem divat kérdése: a főkomponens-elemzés alkalmazása teljes mértékben indokolt az általunk használt vizsgálati keretben.

Németh az alkalmazott eljárást a HDI-index készítésével foglalkozó cikkekkal rokonítja, mely említésének hiányát szóvá is teszi. Annyiban igaz lehetne a megjegyzés, hogy a főkomponensek mesterséges indexeket állítanak elő, azonban e megjegyzés azért nem igaz, mert a főkomponens-elemzést csak indikátorszelekcióra használtuk, és nem indexkészítésre. A többdimenziós skálázásra (MDS) épülő rangsor az eredeti indikátorokra épül. Az MDS eredményeként adódó koordináták esetében (ahogyan azt jeleztük is) a sorrendiségen, illetve a sorrendiséget alakító tényezőkön van a lényeg, és nem a kapott mesterséges index konkrét értékén, így nem beszélhetünk indikátorkészítésről, mely során egyébként az indikátor tulajdonságait, érzékenységét, lehetséges értékeit is vizsgálni kell, ami nem volt célunk.

Németh az elemzői szubjektivitás kérdését is feszegeti: vajon amit alkottunk, az tényleg objektív, minimalizálja az elemzői szubjektivitást? Ha belegondolunk egy empirikus elemzésbe, akkor az milyen: objektíven szubjektív, vagy szubjektíven objektív? Mivel minden elemzés eredményét befolyásolja az alapindikátorok köre, illetve az alkalmazott módszer, a szelekciós kritériumok (például a főkomponensek információtartalmával szemben támasztott elvárások), azt mondhatjuk objektíven, hogy az elemzések bizony szubjektívek. Azonban, ha rögzítjük a vizsgálati keretrendszert, indikátorokat, szelekciós kritériumokat, azaz a feltevéseinket, akkor a kapott eredmények, alkalmazott módszerek, az eljárás által kapott eredmények egy szubjektíven támasztott feltételrendszeren belül objektívek.

Különösen igaz ez általánosságban a rangsorok készítésére: egy-egy indikátor szerepeltetése, nem szerepeltetése módosíthatja a rangsort. E ponton kell elismernünk Németh második jogos kritikáját, mely szerint a kapott rangsorban néhány kistérség érdekesen viselkedik, mely pontosan az alkalmazott eljárás és a rangsorok készítésének problematikája. Sajnos, a véglegesen elküldött kéziratból valamilyen oknál fogva kimaradt az ezt leíró egy bekezdés, melynek hiányát utólag vettük észre a kritika olvasása után és melyet most változatlanul közlünk:

„A rangsor felállításához alkalmazott módszertan előnye, hogy komplex módon próbálja a versenyképességet vizsgálni. Azonban ez a komplexitás számos problémát és korlátot jelenthet az elemzések során. Egyrészt, a felállított rangsorokat nagyban befolyásolja a vizsgálat alapját képező alapmodell és az ezt leíró indikátorkészlet. Ez azt jelenti, hogy akár az indikátorkészlet megváltoztatása, akár a piramismodell helyett más keretrendszerben való vizsgálat más rangsort eredményez, ez vezethet ahhoz, hogy a mi eredményeink szerint a Hévízi kistérség rosszabbul szerepel más rangsorokhoz képest. Másrészt, az alkalmazott eljárások, illetve az ezek alapját képező aggregált adatok előállítása érzéketlenek a kistérségen belüli egyenlőtlenségekre. Ezért fordulhat elő az, hogy a 47 leghátrányosabb helyzetű kistérség közé tartozó Tabi kistérség a komplex elemzési eljárás alapján relatíve jó pozícióban szerepel.”

Ezúton is köszönjük Németh Nándornak, hogy e hiányosságra felhívta a figyelmet, és így e kiegészítést hozzátehetjük tanulmányunkhoz.

Úgy gondoljuk, hogy a használt indikátorok alapján kapott rangsor e kiegészítő megjegyzéssel vállalható, ugyanakkor e nélkül valós hiányérzetet támaszthat az olvasóban. Továbbá, ahogyan írtuk, a tanulmány célja egy pillanatnyi helyzetkép leírása, egy modell alkalmazási lehetőségeinek bemutatása volt, és nem fejlesztéspolitikai irányok megjelölése.

Összességében örülünk, hogy az írásunk felkeltette mások érdeklődését, továbbá néhány építő jellegű megjegyzést felhasználunk a későbbi vizsgálatok során. Megítélésünk szerint a cikk színvonalát az emelhetné volna, ha pontosabban megadjuk az indikátorok forrását, illetve a már említett bekezdés nem marad ki az anyagból, azonban az eltérő modellekben, megközelítésekben történő gondolkodást semmi esetre sem neveznénk szakmai hibának. Reméljük, hogy a szakmai jellegű felvetésekre adott válaszaink, megjegyzéseink elfogadhatók, illetve gondolatébresztők, a nem szakmai jellegű felvetésekkel nem kívánunk foglalkozni.